

14. Příčiny, průběh a důsledky českého stavovského povstání a celé třicetileté války

TŘICETILETÁ VÁLKA

- = konflikt římskokatolické církve X zastánců vyznání kalvinismu a luteránství (vznikla po reformaci v 16. Století)
- konflikt byl vyvrcholením politických bojů o nadvládu evropských velmocenských táborů zformovaných v 15. a 16. století
 - zápas o materiální statky, území, mocenské a politické zisky
 - Habsburkové chtějí vytvořit evropskou katolickou monarchii

Oblasti sporů:

Politické spory - v Evropě existovali dva politické tábory lišící se v přístupu státu k vládě - stavovská monarchie X absolutistická monarchie jako Habsburská monarchie či absolutistická Francie

Náboženské spory - katolíci (Habsburská a Španělská monarchie) X protestanti (Nizozemí, Anglie)

- **katolická liga** = spolek katolických knížectví ve Svaté říši římské uzavřený krátce před vypuknutím třicetileté války, založil ji bavorský kurfiřt **Maxmilián I.** roku 1609

- **protestantská (kalvinistická) unie** = spolek 8 protestantských knížat a 17 protestantských měst Svaté říše římské uzavřený roku 1608, podnět k jejímu založení dal falcký kalvinistický kurfiřt **Fridrich IV. Falcký**, podpora od Nizozemí a Anglie (+ luteráni – ty se přidávají tam, kde to pro ně je výhodnější)

Hospodářské spory (rozdílný přístup) - státy feudální (ekonomicky zaostalé, agrární středověké uspořádání) -> absolutistické a katolické státy X státy raně kapitalistické (zaměřují se na rozvoj řemesla, manufaktur, obchodu, vedení novodobých zámořských objevů) -> státy tíhnoucí k protestantismu a stavovskému uspořádání

Tábory znepřátelených států:

Tábor Habsburský (Rakousko a Španělsko) - podpora od Papežského státu, Polsko - Litevská říše, drobných italských knížat a od katolických oblastí Svaté říše římské

Tábor protihabsburské (protikatolické) koalice - protestantská opozice (Anglie, protestantská unie v říši, Nizozemí, zčásti Švédsko, Dánsko, česká stavovská opozice, opozice v Uhrách a na Slovensku)

Francie - katolická, ale je také proti Habsburkům z osobních zájmů (chce zlikvidovat politickou konkurenci)

PĚT VÝVOJOVÝCH FÁZÍ

1) VÁLKA ČESKÁ (1618 - 1620)

= české stavovské povstání (druhý protihabsburský odboj) - výsledek - čeští stavové potlačeni na Bílé Hoře)

2) VÁLKA FALCKÁ (1621 - 1624)

- přenáší se sem z důvodu vůdce Fridricha Falckého

3) VÁLKA DÁNSKÁ (1625 - 1629)

- v čele proti Habsburkům stojí Kristián III. Dánský

4) VÁLKA ŠVÉDSKÁ (1630 - 1635)

- intenzivní boje (i na českém území)

- Švédové přicházejí o panovníka

- úspěšnější Habsburkové

5) VÁLKA ŠVÉDSKO - FRANCOUZSKÁ (1635 - 1648)

- pětiletá vyjednávání mezi tábory -> 1648 Vestfálský mír = kompromis mezi válčícími stranami, boje o územní a politické zisky, otázka náboženské svobody v pozadí
- neúspěch Habsburků získat hegemonii ve střední Evropě
- ztráta velmocenského postavení papežské kurie

ČESKÉ STAVOVSKÉ POVSTÁNÍ

katolíci X protestanti

= vyvrcholení sporů mezi českými stavy (stoupenci stavovského povstání) a králem (úsilí o absolutistickou vládu)

Příčina: po abdikaci Rudolfa II. se k vládě dostal jeho mladší bratr Matyáš I. (doba vlády 1611 -1619). Než se dostal k moci, podněcoval české stavy ke kritice Rudolfa II. a slíbil jim náboženskou svobodu. Nakonec neuznal Rudolfův majestát (listina vydané Rudolfem II. v roce 1609, tato listina potvrzovala svobodu náboženství v českém království) a tudíž ani Českou konfesi (přislíbena ústně jeho otcem Maxmiliánem II. v roce 1576). Rudolfův majestát byl porušen hlavně roku 1618 - znemožněny bohoslužby ve dvou protestantských kostelech. Matyáš byl silný katolík a po nástupu na trůn zapomíná na všechny sliby. Soustředil se na naplnění habsburských cílů. Odmítáním náboženských svobod obnoví náboženské nepořádky a chaos. Dále se stavům nelíbil jeho absolutismus, z něhož vycházelo omezování stavů, centralismus a vytváření nových úřadů ve Vídni, odkud Habsburkové vše kontrolovali a o všem rozhodovali.

1617 - Matyáš učinil první krok, jímž proti sobě poštl české stavy. Bez souhlasu českých stavů si zvolil za svého nástupce Ferdinanda II. Štýrského (také odpůrce protestantů). Tímto krokem porušil podmínky voleb českých stavů.

- dále v tomto roce ještě vypálil některé protestantské kostely (v Hrobech...) -> protestanti to vnímali jako útok na jejich lidi.

1618 - sjezd nekatolických stavů v Praze (první krok protestantů). Shodli se na tom, že události v minulém roce jsou nedůstojné -> sepsali petici (chtěli od něj zastání a stěžovali si na porušování zemských práv), poslali ji Matyášovi do Vídně. Matyáš petici neuznává a odmítá se stavy komunikovat. Dokonce to bere jako útok proti své osobě.

21.5.1618 shromáždění šlechty v pražské Karolinu + tajná schůzka radikálního křídla domě Smiřických (Albrecht Jan Smiřický, Jindřich Matyáš Thurn, Václav Budovec z Budova) -> chtějí řešení, jasný postup a zásah proti Matyášovi -> rozhodnou se, že půjdou na Pražský hrad a vyloží své požadavky místodržícím -> byli odmítnuti a tak do hradu vnikli agresivně -> třetí **pražská defenestrace** (23.5. 1618) svržení z okna království místodržící Vilém Slavata, Jaroslav Bořita z Martnic a písař Filip Fabricia - všichni tři přežili (spadli do odpadků) našli zázemí u manželky jednoho z nich a poslali vzkaz Matyášovi do Vídně => tímto činem překročili pomyslnou mez a **“vyhlásili“ králi válku** (ten měl podporu španělských Habsburků, papeže a Maxmiliánovi Katolické ligy)

- 25.5. zvolena **prozatímní vláda 30 direktorů** (radikálové Habsburky oficiálně sesazují z trůnu)

- nahrazovala panovnickou pozici
- radikální větev prosazuje svržení Habsburků (ta nakonec získá převahu), umírněně opozici by stačilo pouze zrovnoprávnění
- živelný spontánní stavovský odboj -> začnou shánět žoldněřskou armádu
- složena rovným dílem z panstva, rytířstva i měšťanstva

- iniciativy se chopila radikální část (umírnění chtěli jen zrovnoprávnění) -> sháněli

spojence proti Habsburkům (spoléhalo hlavně na Fridrichovu Protestantskou unii)

- v čele Václav Vilém z Roupova

- navazovali zahraniční kontakty (s nepřáteli Habsburků) s cílem získat finanční pomoc (a té se jim nedostalo, protože se na ně pohlíželo jako a rebely)

- získali výpomoc z Nizozemska (vedlo boje se Španěly)

1619 – zemřel Matyáš Habsburský, nastoupil nový habsburský král Ferdinand II.

(Štýrský) -> byl ale nepřijatelný český král pro současný stav porušování Rudolfova majestátu a za jeho nástupce byl zvolen Fridrich Falcký (Ferdinand zůstal králem rakouským, uherským a římským císařem -> ale některé rakouské části se přidávaly k povstání, hlavně Sedmihradsko)

1619 - 1620 - na trůn dosazen **Fridrich Falcký** (v čele protikatolické koalice a odbojů)

- jediný, kdo se byl z koalice ochoten angažovat (ještě trochu Slezsko)

- zimní král, kalvinista

- zeť anglického krále Jakuba (katolík)

- uznával skromnost, čistotu, nesnášel přepych

- docházelo k ničení náhrobků a soch (umělecká spoušť)

- došlo k rabování chrámu sv. Víta, protože ho chtěli očistit od přepychu

- politický chaos

- hlídal převážně své zájmy

- nebyl schopný vojevůdce -> po bitvě na Bílé Hoře utíká do exilu ve Falci

(sem se i přesune válka) -> dožije v Holandsku

- 3 roky trvají boje mezi císařskými a stavovskými vojsky

Bitva na Bílé Hoře (8. 11. 1620)

- rakouská vojska + vojska katolické ligy Max. Bavorského X vojska českých stavů

- císařská vojska, jež byla ve výrazné přesile, během hodiny a půl rozmetala

stavovská vojska -> vojska stavů se rozutečou, protože nedostali žold, nemají motivaci k boji)

=> **končí stavovské povstání**

- Fridrich Falcký po bitvě utíká do Německa bránit vlastní území (Horní a Dolní Falc)

Důvody prohry stavovských vojsk v bitvě na Bílé Hoře:

1) čeští stavové zrazení (sedmihradský vévoda Gabriel Bethlen, který byl původně spojenec českých stavů, podlehl korupci a postavil se na stranu Habsburků- stáhl se za úplatu při obléhání Vídně, od které česká vojska ustupují až na Bílou Horu)

2) nejednota, materiální potíže, rozhádanost stavů, chaos, dezorientace, zbabělý útek, radikalismus hrstky vůdců X pasivita ostatních, váhavost, rozpačitost, strach, nedůslednost, demoralizace (vojska nedostávala žold, nemají motivaci)

Katastrofální důsledky prohry na Bílé Hoře:

- Praha otevřena rabování, násilí ubytovaných vojáků, zajímání, přebírání Prahy

- Ferdinand II. (Štýrský) si pomocí dosazených úředníků podmaňuje Prahu ->

zplnomocňuje jako svého zástupce Maxmiliána Bavorského -> urovná poměry

v Praze -> poté předá pravomoc Karlovi z Lichtenštejna (má vrátit poměry v Čechách do situace před povstáním) -> obdrží od Ferdinanda **proskripční dopis** = seznam

jmen politicky nepohodlných lidí -> zatčení a postavení před mimořádný soud

(předsedal mu Karel z Lichtenštejska) -> výsledek = 30 hrdelních trestů Vídní zmírněno na 27

- Český stát v přísném dohledu -> utužování absolutismu, přísné připoutání k Vídní
- násilná rekatolizace (všechny vrstvy si buď museli zvolit katolictví, nebo museli odejít) -> musel odejít i Jan Ámos Komenský a další inteligence

Tresty:

- 1) **konfiskace** - zabavování majetku účastníkům i jejich příbuzným -> Čechy přestaly být majetkem české šlechty, ale přívrženců Ferdinanda, kteří pro něj bojovali (např. rody Buquoyové, Gallasové, Piccollomiové, Masfeldové a Albrecht z Valdštejna)
- 2) pronásledování -> **emigrace** - velké vlny emigrace které se táhnou dlouhou dobu, nejdřív odchází členové povstání, následně i prostí obyvatelé z důvodu rekatolizace
- 3) **fyzická likvidace** odpůrců pro výstrahu - přimlouvání Karla z Lichtenštejska nepomohlo, naplánovaná poprava => **Staroměstská exekuce (21.6. 1621)** = poprava tří pánů (Václav Budovec z Budova, Jáchym Ondřej Šlik, Kryštof Harant z Polžic a Bezdržic), 7 rytířů a 17 měšťanů (mezi nimi i rektor univerzity biskup Ján Jesenský) -> jejich hlavy byly až do roku 1631 na věži (do země se vrhly Švédové a chovali se jako vandalové)

- popraveni katem Janem Mydlářem

Obnovené zřízení zemské (pro Čechy) a 1628 pro Moravu

- = nejvyšší zemský zákoník, jakoby nová ústava, vytvořen předpoklad pro centralismus, absolutismus, germanizaci a nadvládu katolicismu
- název pro zemské ústavy Čech (z 10.5. 1627) a Moravy (z 10.5. 1628)
- legalizace důsledků pobělohorské porážky českého stavovského povstání (dokončilo protireformační úsilí)
- uzákonili vše, co udělali

Body obnoveného zřízení zemského:

- uzákoněno automatické **dědičné právo** Habsburků na český trůn (následovníka si určí sám panovník), české stavy ztrácejí možnost volby
- násilná **rekatolizace** (jediné katolické náboženství)
- rozhodující stav na sněmu = **duchovenstvo**
- **zrovnoprávnění češtiny z němčinou** (do té doby úřední jazyk jen čeština) -> narůstá vliv němčiny (za vlády Marie Terezie jediný jazyk)
- **změna zemského sněmu**
 - ztrácí určité pravomoci
 - odebráno zákonodárné právo (nemůže zasahovat do tvorby zákonů, mají pouze poradní souhlas) -> ponecháno pouze povolovat panovníkovi zemskou hotovost, rozhodují o daních
 - vrací se sem katolické duchovenstvo
 - omezena politická moc měst

Důsledky uzákonění Obnoveného zemského zřízení (i prohry na Bílé Hoře):

- omezení suverenity zemí Koruny české (sněm ztrácí pravomoci)
- vše řízeno panovníkem z Vídně
- ovlivněno vzdělání (odchod inteligence)
- vzdělání v rukou jezuitů (dostávají se do všech sfér školství)
- nastala velká vlna emigrace, hlavně představitelů protestantské církve

- jezuité spojují 4 pražské fakulty a mění název na Karlo - Ferdinandovu univerzitu (název existoval až do roku 1918 a rektorem byl vždy jezuita) -> výuka v němčině, odchod českých učitelů
- stagnace hospodářského života
- narůstá roboty - znevolňování (ztráta osobní svobody) -> ztrácí možnost se rozhodovat, odstěhovat, vdát...
- rozvoj katolické literatury
- rozmáhá se jezuitský řád (páter Koniáš páčil nekatolické knihy)
- čeština zůstává jen na venkově a to ta lidová (inteligence již česky nepíše, tím se ztrácí terminologie)
- čeští emigranti pozvou do Čech cizince -> vpád Švédů a Sasů do Prahy (1631)
 - emigranti doufali, že osvobodí České země a získají zpět jim zkonfiskovaný majetek, ale toho se nikdy nedočkali
 - 1631 - 1635 - drancování, válčení
 - 1635 podepsání míru mezi Habsburky a saským kurfiřtem (tím ale Habsburkové ztrácí Horní a Dolní Lužici) -> oslabení země Koruny české
 - 1645 - císařská a švédská vojska se střetnou v bitvě u Jankova

VÁLKA FALCKÁ

sbor katolíků X sbor nekatolíků

- katolíci (Španělsko, Bavorsko) X nekatolíci (Fridrich Falcký, protestantská Unie, Nizozemí)
- po porážce stavovského odboje se hlavní bojiště přenesla na území Svaté říše římské, do Falce (území Fridricha Falckého) -> bitvu prohraje
- vpád španělského a bavorského vojska do Falce
- sbor katolíků je podporován Maxmiliánem Bavorským (kurfiřt Bavorska)
- Fridrichův cíl je zachránit své země, ale ztrácí rodové državy Horní a Dolní Lužice (ty případnou Habsburkům a Maxmiliánovi)
- novým falckým kurfiřtem se stává Maxmilián Bavorský => narůstá moc Habsburků a tím se stávají trnem v oku západnímu světu => vznik velké protihabsburské koalice kolem roku 1625 -> Dánsko, Nizozemí a Sasko + podporování Švédskem, Francií, Anglií, Sedmihradskem a Osmanskou říší

VÁLKA DÁNSKÁ

spojení západoevropských států X Habsburci

- vojska protihabsburské koalice vtrhnou na území SŘŘNN -> táhnou na Vídeň -> Habsburkům nabízí pomoc **Albrecht z Valdštejna** -> Ferdinand II. přijme nabízenou pomoc a Albrechta z Valdštejna jmenuje generalisimem rakouské armády a vojska katolické ligy
- katolická knížata v čele s Maxmiliánem Bavorským X protihabsburská koalice v čele s dánským králem Kristiánem IV. (spojenci: Anglie, Nizozemí, severoněmecká města jako Lubeck a Brémy)
- protihabsburská koalice ještě získala finanční podporu katolické Francie (protihabsburská politika kardinála Richelieua) a Sedmihradska (sedmihradský vévoda měl záslusk na Uhry)
- opět náboženské i politické důvody
- boje vedeny v Dánsku a na severu Německa
- protihabsburská koalice neúspěšná
- **1626 – bitva u Dessavy** – Albrecht zvítězí, porazí proti habsburskou koalici, ale je nucen vést ještě jednu bitvu proti dánskému králi, kterého porazí

- Valdštejn je odměněn za vítězství -> získá držav v Čechách, získává titul vévody Meklenburského a titul generála Baltského a Severního moře
- Ferdinand vydává **restituční edikt** (1629) – navrácí majetek katolické církvi do roku 1555 => velké pobouření protestantů v Německu i mimo Německo => proto nevstoupil v platnost
- říšská knížata přinutila císaře, aby v roce 1629 Albrechta sesadil
- 1629 - mírová smlouva s dánským králem Kristiánem IV. u Lubecku -> nová koalice vedená Švédskem

VÁLKA ŠVÉDSKÁ

- = v čele Švédsko, Sasko -> podporování Nizozemím, Dánskem, Británií a Francií
- hlavní iniciátor švédský král Gustav II. Adolf (vrhl se do Pomořan, potom porazil císaře, tím si otevřel cestu do Německa, Braniborska a potom i do Čech)
- vpád saských vojsk do Čech -> obsazena Praha -> ovládnutí většiny Čech a Německa
- marné vyjednávání českých emigrantů s Albrechtem z Valdštejna, který vlastní velké panství (stát ve státě) a silnou vycvičenou armádu žoldáků (může si dovolit je platit)
- Albrecht znovu vstupuje do služeb Ferdinanda II.
- 1630 – Švédové vtrhnou do Německa, Sasové do Čech -> obsadí Prahu (vrátí se část českých emigrantů)
- 1632 - tajně a střídavě Albrecht vyjednává se Švédy (paktuje se s králem), Francií i česku emigrací
- 1631 - bitva u Breitenfeldu** - zvrát ve válce, Švédové porazili císařská vojska
- 1632 - bitva u Lutzeniu** – Švédové (s králem Gustavem) x císařská armáda s Valdštejnem - zde zabit Gustav II. Adolf (nemá ještě dospělého následovníka)
- 1633 – bitva u Stínavy** – poráží Švédy, propustili všechny zajaté důstojníky i přes to, že to Ferdinand nedovolil (sám je chtěl mít v zajetí)
- 1634 - zabit nepříteli Albrecht (na popud císaře)
- Ferdinand pověří Albrechta, aby jednal se Sasy (Albrecht tajně jedná se Švédskem i Francií)
- Švédové chtějí, aby Habsburkům prohrál válku, nabízí mu za to titul českého krále -> Albrecht si znepřátelí všechny strany -> Ferdinand ho sesazuje -> Albrecht pronásledován do Chebu, kde je roku 1634 zavražděn rakouskými důstojníky
- Pražský mír (1635)** = smlouva protestantských německých knížat s habsburským císařem v Praze -> Sasku potvrzeny obojí Lužice

VÁLKA ŠVÉDSKO-FRANCOUZSKÁ

- v čele protestantské koalice stále Švédsko s Nizozemím a katolickou Francií
- k válce přistupuje Francie, která byla do této doby neutrální a vyhlašuje válku Španělsku
- mocenský konflikt o evropskou hegemonii
- boje proti Španělům
- Španělsko bylo silně oslabeno
- Švédové vtrhli do Čech – Češi nebyli nadšení, protože Švédové drancovali, loupili...
- **1640 - ztrácí Portugalsko** (rozpad Španělsko - Portugalské unie)
- **1643 - bitva u Rocroi** - Francie porazila španělské tercie
- 1644 – zahájená mírová jednání – Münster, Osnabrück
- **1645 – bitva u Janova** – Švédí proti Rakušanům

- 1637 - umírá Ferdinand II. a nastupuje Ferdinand III.
- 40. léta - už v duchu složitých vyjednávání
- válka pokračuje dál až do uzavření míru
- v okamžiku, kdy je podepsán mír, válka je ještě v Praze -> Švédové dobyli Pražský hrad a Malou Stranu a chystali se dobýt Nové a Staré Město => boj o Karlův most – studenti a profesori vysokých škol -> úspěšní, Švédové opustili Prahu a dovezli si s sebou Rudolfovu sbírku -> na počest vítězství byl na Staroměstském náměstí postaven Mariánský sloup, který byl svržen v roce 1918 jako symbol rakouské nadvlády

Vyjednávání:

- Evropa ekonomicky vyčerpaná (zejména Svatá říše římská a české soustátí)

Vestfálský mír (mírová dohoda podepsána **24.10. 1648**)

- jednání v katolickém Munsteru a protestantském Osnabrucku
- ukončení války po politické stránce (nevyřešen žádný kompromis v náboženské otázce)
 - dlouhá mocenská jednání
 - Habsburkové i nadále pokračují v rekatolizaci
 - co se týká náboženské situace ve Svaté říši římské, každý panovník daného území mohl rozhodnout, jaká náboženství budou jeho poddaní mít
 - platilo majetkové uspořádání, které bylo před rokem 1624

DŮSLEDKY VÁLEČNÉHO KONFLIKTU

- válka skončila nerozhodně
- výsledek byl Vestfálský mír

Státy, které posílili postavení:

FRANCIE a ŠVÉDSKO

- stávají se evropskými hegemony
- ovlivňují vývoj na západě a severu
- získávají územní zisky

(Francie - území až k Rýnu, tedy Porýní, Mety, Toul, Verdun, část Alsaska - francouzsko-německé hranice, Švédsko část Pomořan, ústí Odry, Labe, Vesery, územní državy v severním Německu – při Baltu -> nejvýznamnější severskou a východoevropskou mocností)

Stabilizované státy na svém území - HABSBUŘSKÁ MONARCHIE (upevnění pozice)

Mocensky oslabené státy:

ŠPANĚLSKO - politická krize (1700 umře poslední Habsburk)

Oblast SVATÉ ŘÍŠE ŘÍMSKÉ - oslabení německého císaře (už má jen formální postavení)

PAPEŽSKÝ STÁT - velké oslabení papežské moci (do té doby byl hlavou střední Evropy), už není tvůrce zahraniční politiky, má jen duchovní moc

1648 (Vestfálský mír) -> **zrod mezinárodní politiky**

- tvůrci zahraniční politiky: **suverénní státy** (významné mocnosti jako Anglie, Francie či Habsburská monarchie)

- nástroje zahraniční politiky: **mocenské kongresy** (sešli se představitelé států a řešili nějaké určité problémy, zasedali převážně v době krize či války, nepravidelná sezení)

- 1648 - uznána nezávislost Nizozemí (zrod moderního Nizozemí)

